

УДК 37.091.113

КРАСІН Сергій

аспірант, Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди,

вулиця Валентинівська, 2, Харків, Харківська область, 61168

E-mail: icdp.org.ua@gmail.com

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ГОТОВНІСТЬ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА (МАТЕРИНСТВА)»

Анотація. У статті доведено актуальність проблеми формування усвідомленого батьківства. Уточнено суть понять «готовність» і «усвідомлене батьківство (материнство)». Виокремлено різні позиції науковців щодо визначення поняття «готовність до усвідомленого батьківства (материнства)». Конкретизоване авторське розуміння цього поняття. Схарактеризовано форми цієї готовності (завчасна, ситуативна й тимчасова). Визначено структуру готовності до усвідомленого батьківства (материнства), що включає такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти.

Ключові слова: усвідомлене батьківство, усвідомлене материнство, готовність до усвідомленого батьківства (материнства), компоненти готовності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні фахівці в галузі педагогіки все більше уваги приділяють проблемі батьківства. Зокрема, аналіз наукової літератури засвідчує, що в останні роки проведено чимало досліджень, присвячених різним питанням формування в молоді готовності до батьківства (материнства) [7]. Але більшість учених, розглядаючи ці питання, основну увагу приділяють розкриттю понять «батьківство», «відповідальне батьківство», «усвідомлене батьківство (материнство)», у той час як сама готовність людини до прояву усвідомленого батьківства залишається поза увагою. Відсутність достатньої кількості досліджень з цієї теми і обумовило актуальність теми статті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури, феномен готовності досліджується фахівцями з різних наукових галузей: психології, педагогіки, фізіології, акмеології тощо. Зокрема, авторські тлумачення терміну «готовність» визначено в працях таких учених, як: К. Абульханова-Славська, В. Алаторцев, Б. Ананьев, О. Борденюк, А. Ганюшкін, Ф. Генон, А. Деркач, М. Дьяченко, Ю. Забродін, Т. Іванова, Є. Ільїн, Л. Кандилович, І. Кон, М. Краснова,

© Красін С., 2018

Т. Краснянська, В. Крутецький, М. Левітов, О. Леонтєв, І. Машук, Ф. Михайлів, Л. Нерсесян, К. Платонов, А. Пуні, В. Пушкин, О. Смоляренко, В. Столін, Д. Узнадзе, В. Шадріков, О. Шишкіна та ін.

Також під час проведення дослідження з'ясовано, що окремі питання проблеми усвідомленого батьківства (материнства) досліджували науковці І. Бех, Л. Буніна, І. Братусь, О. Безпалько, Г. Ващенко, М. Єрміхіна, О. Кізь, Г. Лактіонова, А. Макаренко, Р. Овчарова, В. Сухомлинський. Психолого-педагогічні аспекти забезпечення в особистості усвідомленого батьківства (материнства) розкрито в працях О. Бодалева, М. Єрміхіної, І. Зверєвої, І. Кона, Г. Лактіонової, Р. Овчарової, В. Століна, Г. Філіпової, І. Хамітової та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначити сутність поняття «готовність до усвідомленого батьківства (материнства)». Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань: проаналізувати погляди вчених щодо тлумачення терміну «готовність»; розкрити сутність наукової категорії «усвідомлене батьківство»; виокремити різні підходи науковців щодо розкриття поняття «готовність до усвідомленого батьківства (материнства)», уточнити авторське трактування цієї готовності; визначити форми та структуру готовності до усвідомленого батьківства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як засвідчує аналіз наукової літератури, учені пропонують різні визначення поняття «готовність». Так, у довідковій літературі це поняття тлумачиться як: згода людини робити щось; стан, при якому все зроблено та підготовлено для чогось [11]; спрямованість на щось [5]; з'єднання чинників, що характеризують різні рівні та сторони готовності [3]; стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій [10]; стан, при якому організми краще пристосовуються до асоціювання певних поєднань стимулів та реакцій [6].

Під час проведення педагогічних досліджень проблеми готовності увага дослідників, зазвичай, акцентується увага на виявленні факторів і умов, дидактичних і виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком людини [9]. У психологічних дослідженнях (Л. Виготський, О. Леонтєв, Б. Теплов та ін.) готовність сприймається як особливий психологічний стан особистості на стадії її зорієнтованості на активну дію, що ґрунтується на базі особистісного інтересу [15].

Як з'ясовано, загалом у сучасній науковій літературі можна виокремити чотири основні узагальнюючі підходи до визначення поняття «готовність». Перший із них – це історичний підхід, прихильником якого є І. Гавриш. Два інші підходи – це функціональний та особистісний підходи, їх фундаторами можна вважати М. Дьяченко та Л. Кандилович.

Четвертий підхід, запропонований А. Деркачем, передбачає розподіл досліджень готовності за трьома такими параметрами: індивідуально-особистісній, функціональній, особистісно-діяльній [12].

Так, перший підхід пов'язаний з історичним розподілом в історії розв'язання проблеми готовності до певних форм реагування, поведінки та діяльності. У його межах виокремлюють такі три етапи: 1) кінець XIX – початок XX ст., коли феномен готовності ототожнювався із феноменом настанови та розглядався як психічний стан суб'єкта, що зумовлює його поведінку (діяльність) певного характеру й спрямованості; 2) середина XX ст. – готовність визначалась як якісний показник саморегуляції поведінки людини; 3) друга половина XX – початок XXI ст. – готовність як феномен вивчалась у контексті теорії діяльності взагалі та професійної діяльності зокрема [1, с. 16].

Як визначили науковці М. Дьяченко та Л. Кандилович, прихильники функціонального підходу розглядають готовність у зв'язку з психічними функціями, формування яких вважається необхідним для досягнення потрібних результатів діяльності. Прихильники особистісного підходу розглядають готовність у контексті особистісних передумов успішної діяльності. Цей підхід передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості, які необхідні для ефективної діяльності. В ракурсі цього підходу готовність визначається як інтегративне стійке особистісне утворення, що сприяє успішній діяльності. Науковці розглядали готовність до діяльності як особливий психічний стан, як схильність суб'єкта орієнтувати свою діяльність певним чином. Цей стан включає переконання, судження, відносини, мотиви та почуття особистості, тобто він є інтегральним комплексом різноманітних, пов'язаних між собою елементів [4].

Як визначено в процесі проведення дослідження, у цілісному стані готовності науковці виділяють три різні форми: завчасну готовність (загальну або тривалу), що являє собою раніше придбані установки, знання, навички, вміння, мотиви діяльності; тимчасову готовність (у даний момент часу), що є актуалізацією, пристосуванням усіх сил людини, створенням психологічних можливостей для успішних дій у даний момент; ситуативну готовність (налаштованість діяти в даний ситуації, з урахуванням наявних умов), що відбиває динамічний цілісний стан особистості, її внутрішню налаштованість на певну поведінку, мобілізованість усіх сил на активні й доцільні дії [4].

Будучи цілісними утвореннями, і загальна, і ситуативна готовність включають такі компоненти: мотиваційний (потреба успішно виконати поставлене завдання, інтерес до діяльності, прагнення досягти успіху і показати себе з кращого боку); пізнавальний (розуміння обов'язків,

завдань, оцінки їх значимості, знання засобів досягнення мети, уявлення про ймовірні зміни ситуації); емоційний (відчуття відповідальності, упевненості в успіху, наснаги); вольовий (самоуправління й мобілізація сил, зосередження на завданні, відволікання від сторонніх впливів, подолання сумнівів, страхів) [4].

З точки зору четвертого підходу А. Деркач проводив дослідження готовності у таких трьох площинах: 1) індивідуально-особистісній, коли готовність сприймається як комплекс різноманітних властивостей, інтегральне, цілісне утворення; 2) функціональній, у межах якої готовність досліджується як короткотривалий або довготривалий стан, під час якого активізуються психічні функції та мобілізуються фізичні і психічні ресурси. Функціональна площина виявляється в тимчасовій готовності і працездатності, в якій активізуються психічні функції, уміння мобілізувати всі фізичні і психічні ресурси, необхідні для реалізації діяльності; 3) особистісно-діяльнісній, в якому готовність визначається як цілісний прояв усіх сторін особистості, що забезпечують ефективність діяльності. Особистісно-діялісна площина включає дослідження проблеми готовності до професійної діяльності як особистісно-професійної проблеми [13].

На підставі викладеного зроблено висновок про те, що в контексті дослідження під готовністю розуміється цілісне інтегративне стійке особистісне утворення, що сприяє успішній діяльності та передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості, які необхідні для ефективної діяльності.

Наведені визначення поняття «готовність» стали теоретичною основою для розкриття суті готовності людини до усвідомленого батьківства (материнства). Так, О. Проскурняк визначає готовність жінки до материнства як цілісну систему, що включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (сприяє прийняттю жінкою усвідомленого та продуманого рішення стати матір'ю, дати життя новій людині на основі мотивації до народження та виховання нової людини); когнітивний (включає наявність системи необхідних знань з питань моралі, фізіології та сексології, з догляду за дитиною та її виховання, а також правничих і господарсько-економічних засад функціонування сім'ї); афективно-регулятивний (передбачає здатність жінки до виділення у своєму житті дитини як особливої цінності, уміння керувати емоційними аспектами свого спілкування з дитиною, адекватні поведінкові прояви); поведінковий (на практиці перевіряє ступінь і характер розвитку інших складових готовності, реалізує цю готовність у поведінці та діяльності жінки, спрямованій на здійснення материнської функції: вагітності, виношуванні та народженні дитини, догляді за нею та її виховання у сім'ї) [14].

О. Васильєва та А. Щербаков сприймають готовність до батьківства як систему, що містить такі складники: когнітивно-рефлексивний (наявність знань про необхідність урахування трьох сфер у діяльності батьків: особистісні якості батьків, уміння й навички виховання, знання закономірностей розвитку дитини); особистісний (віра у власні сили, самостійність, позитивна оцінка своїх можливостей, уміння контролювати власне життя, само прийняття, стійкість до стресів); емоційно-регуляційний (здатність до прояву емпатії, демонстрація аффіліативної поведінки, альтруїзм, високий рівень суб'єктивного контролю та психічної стійкості). [2, с. 72-73].

Як було визначено в попередніх авторських публікаціях [7; 8], усвідомленість батьківства полягає в усвідомленості людиною вибору бути відповідальними батьками, сприймати дитину як особистість та як суб'єкта сімейних відносин з урахуванням її індивідуальних особливостей вже з перших хвилин її народження, усвідомлено оволодівати знаннями, уміннями та навичками позитивної взаємодії на емоційному, когнітивному та регуляційному рівнях взаємодії з дитиною.

Характерними ознаками усвідомленого батьківства є:

- здатність до батьківської рефлексії, а саме здатність розуміти себе, усвідомлено ставитись до своїх реакцій та мотивів поведінки відносно дітей, усвідомлювати сильні й слабкі сторони себе як батька;

- здатність усвідомлювати свої можливості в питаннях навчання, виховання і розвитку дитини, уміння отримати педагогічну та психологічну допомогу, якщо в цьому є необхідність;

- прагнення вдосконалювати свої батьківські компетентності;

- усвідомлення батьками позитивних та негативних проявів свого батьківства на емоційному, когнітивному та регуляційному рівнях взаємодії з дитиною;

- прояв батьками активного прагнення до поповнення своїх знань, розвитку вмінь на навичок, що сприятимуть нейтралізації негативних та посилення позитивних проявів батьківства в межах цих компонентів [7, с. 219].

На основі врахуванням тлумачень різними вченими понять «готовність» та визначення суті усвідомленого батьківства (материнства) зроблено висновок про те, що під готовністю людини до такого батьківства (материнства) розуміється готовність до усвідомленого вибору бути відповідальними батьками, сприймати дитину як особистість та як суб'єкта сімейних відносин з урахуванням її індивідуальних особливостей вже з перших хвилин її народження, готовність усвідомлено оволодівати знаннями, уміннями та навичками позитивної взаємодії на емоційному, когнітивному та регуляційному рівнях взаємодії з дитиною.

Уточнимо, що можна виділити три форми готовності до усвідомленого батьківства: завчасну, тимчасову й ситуативну. Так, завчасна готовність до усвідомленого батьківства актуальна для майбутніх батьків, які ще не мають своїх дітей. Саме на її основі виникає стан готовності до виконання тих чи інших поточних завдань батьківства. Отже, вона є найкращим фундаментом для того, щоб усвідомлено підходити до виховання дитини з перших хвилин її існування.

Тимчасова готовність до усвідомленого батьківства актуальна для батьків, коли виникає нагальна потреба усвідомлених батьківських дій в конкретний момент взаємодії з дитиною. Ситуативна готовність актуальна і для батьків, які вже мають дітей, і для майбутніх батьків. Очевидно, що внутрішню налаштованість на усвідомленні батьківські дії як динамічний цілісний стан особистості потрібно формувати завчасно. Тільки таким чином буде сформовано здатність людини мобілізувати всі сили на усвідомлені батьківські дії з перших хвилин появи дитини на світ.

Будучи цілісними утвореннями, кожен з видів готовності до усвідомленого батьківства включає мотиваційний, когнітивний, емоційний, поведінковий та компоненти. Мотиваційний компонент є важливим для усвідомленості вибору бути відповідальними батьками, усвідомлено оволодівати знаннями, уміннями та навичками позитивної взаємодії на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях взаємодії з дитиною. Когнітивний компонент готовності до усвідомленого батьківства включає уявлення про себе як про суб'єкта, який вміє здійснювати вибір і брати за нього відповідальність; уявлення про дитину як про рівноправного члена сім'ї, думки, емоції, почуття якої є значущими і цінними; погляд на процес виховання як на процес розвитку дитини, а не виправлення її недоліків, як на творчість та можливості для самореалізації; уміння надавати значення діям дитини, та розширювати її досвід.

Готовність до усвідомленого батьківства в межах емоційного компоненту включає прийняття своїх слабкостей і недоліків, розвинене почуття любові й поваги до власної особистості; безоцінкове й безумовне прийняття дитини; уміння проявляти до неї свою любов та повагу; прийняття «внутрішньої позиції батька»; уміння встановлювати психологічний контакт з дитиною, бачити зміни в її розвитку; уміння слідувати за ініціативою дитини, довіряти дитині, учитися приймати її такою, якою вона є; уміння говорити про свої почуття, чути те, що говорить дитина; уміння хвалити та підтримувати дитину; не розмірковувати, а разом з нею відчувати. Поведінковий компонент готовності до усвідомленого батьківства включає дії, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, самореалізацію; навички співпраці з

дитиною, вирішування конфліктів на кшталт «виграти – виграти»; висловлювання невдоволення окремими діями дитини, але не дитиною в цілому; вміння висловити в діючій формі любов і прийняття дитини; навички позитивної регуляції поведінки дитини.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі викладеного зроблено висновок про те, що готовність до усвідомленого батьківства (материнства) є цілісним інтегративним стійким особистісним утворенням, яке включає усвідомленість вибору бути відповідальними батьками і передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей батьків, які необхідні для ефективного виховання дитини. Ця готовність включає мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти та сприяє усвідомленому оволодінню знаннями, вміннями та навичками позитивної взаємодії на емоційному, когнітивному та поведінковому рівнях. У подальшому дослідженні передбачається дослідити процес формування у студентів закладів вищої педагогічної освіти готовності до усвідомленого батьківства (материнства).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2006. – 579 с.
2. Васильева Е.Н. Щербаков А.В. Психологическая готовность к родительству: монография. Н. Новгород, НИУ РАНХиГС, 2015. 208 с.
3. Головин С.Ю. Словарь практического психолога . Минск, Харвест, 1998. 800 с.
4. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск, Изд-во БГУ, 1976. 176 с.
5. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка: Толково-словообразовательный. В 2 т. Том 1. М., Русский язык, 2000, 1084 с.
6. Коруэлл М. Психологический справочник. М., ФАИР – ПРЕСС, 2002. 448с.
7. Красін С.А. Усвідомлене батьківство: сутність, ознаки, структура та зміст. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. праць Класич. приват. ун-ту. 2017. Запоріжжя, № 55. С. 215221.
8. Красін С.А. До питання формування у студентів готовності до усвідомленого батьківства. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика:

- матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди. Харків. «Стиль-Издат», 2018. С. 256-259
9. Линенко А.Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності. А.Ф. Педагогіка і психологія. 1995, №1, С. 125–132.
 10. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь / Сост. И общ. Ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко . СПб., прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 672 с.
 11. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: РАН. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. 4-е изд., доп. М., 1999. 944 с.
 12. Остапенко Е. О. Амбівалентність розуміння феномена „готовність” . Вісник Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. К., ІВЦ „Політехніка”, 2009, №3 (27), Ч.2. С. 152 – 157.
 13. Полетай О. М. Компоненти готовності майбутніх учителів трудового навчання до роботи з технічно обдарованими дітьми. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2014, Вип. 120. С. 171-174.
 14. Проскурняк О. П. Методичні основи дослідження компонентів психологічної готовності жінки до материнства. Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Психологія і педагогіка. 2008, Вип. 11. С. 210-220.
 15. Теплова О.Ю. Формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 "Теорія та методика навчання музики та музичного виховання" / О.Ю. Теплова. – Рівне, 2001. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2018.

КРАСИН Сергей

аспірант, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди,

улиця Валентинівська, 2, Харків, Харківська область, 61000

E-mail: icdp.org.ua@gmail.com

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «ГОТОВНОСТЬ К ОСОЗНАННОМУ РОДИТЕЛЬСТВУ»

Резюме. В статье определена актуальность проблемы формирования осознанного родительства. Уточнена суть понятий «готовность» и «осознанное родительство (материнство)» Выделены различные позиции ученых относительно определения понятия «готовность к осознанному родительству (материнству)». Конкретизировано авторское понимание

этого понятия. Охарактеризованы формы этой готовности (заблаговременная, ситуативная и временная). Определена структура готовности к осознанному родительству (материнству), включающая следующие компоненты: мотивационный, когнитивный, эмоциональный и поведенческий.

Ключевые слова: осознанное родительство, осознанное материнство, готовность к осознанному родительству (материнству), компоненты готовности.

KRASIN Sergey

A postgraduate student, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda

Valentinovskaya street, 2, Kharkiv, Kharkiv region, 61000

E-mail: icdp.org.ua@gmail.com

THE ESSENCE OF A CONCEPT “READINESS TO THE CONSCIOUS PATERNITY”

Summary. The urgency of the problem of a conscious paternity formation was proved in this article. It was clarified the essence of the concepts of “readiness” and “conscious paternity (motherhood)”. It was singled out different scientists’ positions concerning the definition of “readiness for conscious paternity (motherhood)”. The author’s understanding of this concept was concretized. The forms of this readiness (pre-term, situational, and temporal) have been characterized. The structure of readiness for the conscious paternity (motherhood), that includes the following components: motivational, cognitive, emotional and behavioral components, was defined.

Key words: conscious paternity, conscious motherhood, readiness for conscious parenting (motherhood), components of readiness.

Abstract. The importance of the concept’s study of “readiness for conscious paternity” has been proved in the article. It has been pointed out that despite a large number of research phenomena of “readiness” this phenomenon in the context of “readiness for conscious paternity” remains out of focus. The purpose of the article is to determine the essence of the concept of “readiness for conscious paternity (motherhood)”. To accomplish the goal, the following tasks were accomplished. The essence of the concepts of “readiness” and “conscious paternity (motherhood)” was specified. Different positions of the scientists concerning the definition of “readiness” were distinguished and three generalizing approaches were revealed in determining this phenomenon. The views on readiness for motherhood and paternity were reviewed. The essence of conscious paternity was determined. The author’s understanding of this concept was specified. The specifics of the timely, situational and temporal readiness for conscious paternity were solved. It is noted that early readiness for informed parenting is relevant for future parents who are not yet mothers of their

children; temporary readiness for conscious paternity is relevant to parents when there is an urgent need for conscious parent actions at a particular moment of interaction with the child; situational readiness is relevant both for parents who already have children and for future parents. The structure of readiness for conscious paternity (motherhood), that includes the following components: motivational, cognitive, emotional and behavioral components, is determined. It is noted that the motivational component is important for the consciousness of the choice to be responsible parents, to consciously master the knowledge, skills and abilities of positive interaction; the cognitive component includes the representation of myself as a subject that can make choices and take responsibility for him, the perception of the child as an equal member of the family, thoughts, emotions, feelings of which are significant and valuable, a look at the process of education as on the process of development of the child, and not the correction of its disadvantages, as on creativity and the opportunities for self-realization; the emotional component includes the adoption of their weaknesses and disadvantages, a developed sense of love and respect for their own person, a priceless and unconditional adoption of the child, the ability to show her love and respect, the adoption of “the parent’s position of the father”, the ability to build contact with the child, see changes in its development, follow the child’s initiative, trust it, learn how to adopt it, how to talk about your feelings, hear what the child says, his ability to praise and support the child; The behavioral component includes actions aimed at self-knowledge, self-development, self-realization, cooperation skills, a conflict resolution such as “win-win”, expressing dissatisfaction with individual child’s actions, but not the child as a whole, the ability to express in active form love and adoption of a child, positive skills regulation of the child’s behavior.

REFERENCES

1. Havrysh I.V. Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannya hotovnosti maybutnikh uchyteliv do innovatsiynoyi profesiynoyi diyal’nosti: Dys... d-ra ped. nauk: 13.00.04 / Kharkivs’kyy natsional’nyy pedahohichnyy un-t im. H.S.Skovorody. – KH., 2006. – 579 s.
2. Vasyl’eva E.N. Shcherbakov A.V. Psykholohycheskaya hotovnost’ k rodytel’stvu: monohrafiya. N. Novhorod, NYU RANKhyHS, 2015. 208 s.
3. Holovyn S.YU. Slovar’ praktycheskoho psykholoha . Mynsk, Kharvest, 1998. 800 s.
4. D’yachenko M.Y., Kandybovych L.A. Psykholohycheskiye problemy hotovnosti k deyatel’nosty. Mynsk, Yzd-vo BHU, 1976. 176 s.
5. Efremova T. F. Novyy slovar’ russkoho yazyka: Tolkovo-slovoobrazovatel’nyy. V 2 t. Tom 1. M., Russkyy yazyk, 2000, 1084 s.

6. Koruél M. *Psykholohycheskyu spravochnyk*. M., FAYR – PRESS, 2002. 448s.
7. Krasin S.A. *Usvidomlene bat'kivstvo: sutnist', oznaky, struktura ta zmist. Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchyy i zahal'noosvitniy shkoli: zb. nauk. prats' Klasych. pryvat. un-tu*. 2017. Zaporizhzhya, № 55. S. 215-221.
8. Krasin S.A. *Do pytannya formuvannya u studentiv hotovnosti do usvidomlenoho bat'kivstva. Psykholoho-pedahohichni problemy vyshchoyi i seredn'oyi osvity v umovakh suchasnykh vyklykiv: teoriya i praktyka: materialy III Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi. Khark. nats. ped. un-t imeni H.S. Skovorody. Kharkiv. «Styl'-Yzdat», 2018. S. 256-259*
9. Lynenko A.F. *Hotovnist' maybutnikh uchyteliv do pedahohichnoyi diyal'nosti. A.F. Pedahohika i psykholohiya*. 1995, №1, S. 125–132.
10. Meshcheryakov B., Zynchenko V. *Bol'shoy psykholohychesky slovar' / Sost. Y obshch. Red. B. Meshcheryakov, V. Zynchenko . SPb., praysm-EVROZNAK, 2004. 672 s.*
11. Ozhegov S.Y., Shvedova N.YU. *Tolkovyy slovar' russkoho yazyka: RAN. Ynstytut russkoho yazyka ym. V.V. Vynogradova. 4-e yzd., dop. M., 1999. 944 s.*
12. Ostapenko E. O. *Ambivalentnist' rozuminnya fenomena „hotovnist'” . Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny „Kyyivs'kyy politekhnichnyy instytut” . Filosofiya. Psykholohiya. Pedahohika : zb. nauk. pr. K., IVTS „Politekhnika”, 2009, №3 (27), CH.2. S. 152 – 157.*
13. Poletay O. M. *Komponenty hotovnosti maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya do roboty z tekhnichno obdarovanymy dit'my. Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky. 2014, Vyp. 120. S. 171-174.*
14. Proskurnyak O. P. *Metodychni osnovy doslidzhennya komponentiv psykholohichnoyi hotovnosti zhinky do materynstva. Naukovi zapysky [Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya"] . Ser. : Psykholohiya i pedahohika. 2008, Vyp. 11. S. 210-220.*
15. Teplova O.YU. *Formuvannya hotovnosti do tvorchoyi samorealizatsiyi maybutn'oho vchytelya muzyky: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk : 13.00.02 "Teoriya ta metodyka navchannya muzyky ta muzychnoho vykhovannya" / O.YU. Teplova. – Rivne, 2001. – 20 s.*

(переклала на англійську мову – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ХНУРЕ О. В. Парфьонова)